

ISA UNT, POJAD KARUSÜDAMED JA PÜHA SIIRUS

ASKO KÜNNAP

„**VENNAD KARUSÜDAMED**“. Lavastaja: **Riho Unt**. Idee autorid: **Andrus Kivirähk** ja **Riho Unt**. Kunstnikud: **Riho Unt**, **Mari-Liis Bassovskaja** ja **Jelena Girlin**. Operaator: **Urmas Jõemees**. Peaanimaator: **Märt Kivi**. Animaatorid: **Triin Sarapik**, **Andres Tenusaar** ja **Marili Sock**. Nukud ja dekoratsioonid: **Heigo Eeriksoo**, **Ene Mellow**, **Mait Eerik**, **Küllli Jaama**, **Piret Saarepuu**, **Taivo Müürsepp**, **Kaarel Kübarsepp** ja **Einar Maarits**. Montaaž: **Urmas Jõemees** ja **Riho Unt**. Helilooja: **Malle Maltis**. Heli: **Horret Kuus** ja **Ants Andreas** (Film Audio). Näitlejad: **Aarne Üisküla**, **Tiit Sukk**, **Taavi Teplenkov**, **Anu Lamp**, **Mait Malmsten**, **Eduard Toman**, **Egon Nuter**, **Iris Oja** ja **Gustavo Ortega**. Muusikud: **Olga Voronova**, **Indrek Liit**, **Jandra Puusepp**, **Iris Oja**, **Liisa Hirsch**, **Toomas Vavilov**, **Meelis Vind**, **Madis Metsamart**, **Diana Liiv** ja **Martti Raide**. Operaatori assistent: **Ragnar Neljandi**. Valgus: **Urmas Jõemees** ja **Olari Lass**. Digitaalne animatsioon: **Raivo Mõlts**. 3D animatsioon: **Rait Siska**. Pürotehnilised efektid: **Armin Altorf**. Tootmisjuht: **Maret Reismann**. Järeltootmine: **Kerdi Oengo**. Produtsent: **Arvo Nuut**. Austusega: **Ivan Šiškin**, **Vincent van Gogh**, **Henri de Toulouse-Lautrec**, **Auguste Rodin** ja **Kazimir Malevitš**. 35 mm, 21 min, värviline. © Nukufilm, 2005.

Mulle meeldivad saba ja sarvedega lood. Aga veel rohkem karvade ja kihvadega lood – sellised, kus paha saab palga, head kangelased aga leiavad läbi raskuste ja eneseteostuse tee valgustuse, loobuvad suurilmalikust tühikargamisest ja siirduvad tagasi oma lätetele. Antud juhul siis vene kunstniku **Ivan Šiškini** maalilt „**Hommik männimetsas**“ tuttavale, langenud põlispuuga legendikule kuskil sügaval pära-Venemaa laanes. Need kangelased on **Vennad Karusüdamed**, kolm karupoega **Riho Undi** uusimast nukufilmist.

Jah, see lugu ongi terviklik, kõik on paigas nagu koolikirjandis – sissejuhatusest ja sõlmitusest kuni tõusvas tempos lõpuheitluseni koos *point'i*, puändi ja kauni väljajuhatusega. Vahelduseks keerulistele, süvakontseptuaalsetele ning palju küsimusi ja vähe vastuseid sisaldavatele ekraaniteostele (olgu nad siis anima- või mängufilmid) mõjub **Andrus Kivirähi** ja **Riho Undi** kirjutatud stsenaarium väga selge ja värskendavana. Ja mitte mingil juhul primitiivsena. Ägeda *action'i* ja sõbraliku paroodia taga peitub nende jaoks, kes mõtelda viitsivad, kommiks ka paar suurt ja humanistlikku sõnumit.

Šiškini maal, selle tolmunud reprod ja koopiad vanatädi suvilas ja üürikortte-

„Vennad Karusüdamed“, 2005. Režissöör Riho Unt. Andeka karuema kolm veel andekamat poega: autodidaktid Auguste, Vincent ja Henri.

ri kapi otsas on minu ja mu vanemate põlvkonnale endise Nõukogude impeeriumi läänealadel Eestis sama tuntud sümbol nagu Vana-Tooma lambike või Potsataja. Venemaal ehtis maali repro omal ajal iga ausat raudteejaama. Olen sellest ka tikitud ja puusse põletatud versioone näinud. Kui palju aga vene akademismi mujal Euroopas teatakse, ei oska ma arvata. Ilmselt mõjub Šiškin väljaspool nõuka kogemust palju eksootilisema ja salapärasemana, vabana äratundmisrõõmusest või -õudusest. Kuuldavasti on filmi vastu huvi tundnud Prantsuse koolid, mis tahavad seda õppematerjalina näidata. Vähemasti **Vincent van Gogh**, **Henri de Toulouse-Lautrec** ja **Auguste Rodin**, loodetavasti ka **Kazimir Malevitš**, peaksid kõnetama kõiki, kes kunstiajalugu just ei vihka või puu otsas ei ela.

Filmi sünopsis kõlab nii: „Filmi kangelaesteks on vene kunstniku Ivan Šiškini kultusmaalilt „Hommik männimetsas“

pärit kolm karupoega. Kaotanud kunstnikust ema, satuvad vennakesed Henri, Vincent ja Auguste kõigi loojate unelmate linna Pariisi. Kõik katsed kunstnikuna elatist teenida karupoegadel ebaõnnestuvad. Nende impressionistlikud „soperdised“ ei leia tunnustust. Maskeerituna tsirkuselõvideks rändavad karupojad seigeldes tagasi Venemaale, et üles leida karuema pärandus.“

Seda kõike me ekraanil ka tõesti näeme. Ja õnneks veel palju muudki – kolm kunstnikust karu on hästi väljajoonistuvad karakterid, nende repliigid, plastilised näod, läbitöötatud ja väga kolmemõõtmeline liikumine animaatoritelt (**Märt Kivi**, **Triin Sarapik**, **Andres Tenuaar** ja **Marili Sokk**) paneb hetkiti unustama, et tegu on nukufilmiga. Hollywoodi parodeerivad eriefektid koos tule ja suitsuga, sujuv ja hoogne kaameratöö (mis pole siinse planeedi animas just alati standardiks) operaatoritelt (**Urmas Jõemees** ja **Ragnar Neljandi**)

„Vennad Karusüdamed“. Pöörane Pariis: sandarmitest jälitatud karud varjamas end Moulin Rouge'i pööningul.

ning põhjalikud dekoratsioonid kunstnikelt (**Mari-Liis Bassovskaja, Jelena Girlin, Heigo Eeriksoo** ja loomulikult **Riho Unt** ise), tihedad viidetest kunstiklassikale, loovad lummava maailma, milles viibides sulavad nukufilmi kohta soliidsed kaksümmend üks minutit üheksainsaks tihedaks silmapilguks.

Ei taha kedagi enne elutöö ordeni kättesaamist jumalaks tembeldada, aga tegemist on tõesti maailma loomisega, mitte maailma kujutamisega. Unt on sellist, küll tugevasti stiliseeritud, samas hüperrealistlikult toimivat ja liikuvat ruumi varem demonstreerinud oma äkilises „**Kapsapea**“-triloogias. Käsi-käes peaoperaator Jõemehe „suurt mängufilmi“ mõnuga tsiteeriva kaamera-tööga (liikuvad panoraamid, aeglased peale- ja ärasõidud, loogiliselt vahelduvad plaanid) saavutatakse pildikeel ja tehniline perfektsus, millist kohtab harva kogu laia ilma nukunduses. Vaadake illustratsiooniks kas või stseeni vihma-

sest Pariisist koos piiskade langemisega sillutisele või hullult dünaamilisi võitlusstseene enne *grande finale*'t.

Suurem osa detaile ja viiteid ongi märgatavad ja loetavad alles teisel kolmandal vaatamisel. Olgu see lohutuseks lastevanematele, kes oma järeltulijate rõõmuks seda filmi kindlasti päris mitu korda vaadata saavad. Kõige kaudumalalt läbi komponeeritud ja ühtlasi kõige vaimukam „võtteplats“ täiskasvanud filmivaatajate jaoks on karupoe-gade üürikorter Lõuna-Prantsusmaa linnakeses (Arles?), kus van Goghi maalidelt tuttavad tool, süng, tallatud saapad ja päevalilled (millest karvikuist kunstnikud putru üritavad keeta) on ootamatult kolmemõõtmeliseks moon-dunud. Kunstiajalugu mäletavaile teeb samavõrd rõõmu muidugi ka karm ma-levitšlik Moskva ja tsirkusevankri ümbersünd Tretjakovi galeriiks.

Aga filmi sõnumist. Usutakse nõnda: looming muutub kunstiks siis, kui

„Vennad Karusüdamed“. Nagu kolm vapilõvi: hästimaskeeritud põgenikud liiguvad koos Tretjakovi Tsirkusega Venemaa suunas.

kujutatu või väljendatu ei vahenda lihtsalt autori mõtteid või kogetut, vaid ta on kunstiline üldistus, st et ta toob vaatajani konkreetse loo või pildi abil ühe palju suurema sõnumi, mis peaks puudutama kõiki, kes on seda vaimselt valmis vastu võtma ja mõistma.

Näitustel uuemat eesti kujutavat kunsti vaadates tundub muidugi, et selline arusaam on lootusetult aegunud, tundub, et kunst on kunst siis, kui selle on loonud nn kunstnik. Ja kunstnik jällegi on lihtsalt selline persoon, keda tema endised ühika-, jooma- või voodikaaslased vähemalt kolm korda avalikus meedias kunstnikuks on nimetanud. See selleks. Mina usun ikka veel kunstilise üldistuse olulisusse. Millest siis **Riho Undi „Vennad Karusüdamed“** meile peale lõbusa ja tempoka kunstiajaloo paroodia ettemängimise ikkagi jutustab? Dramaturg **Urmas Len-nuk** annab võtme järgmiselt: „Kapitalistist kunstikaupmees nõuab neilt (karu-

delt) realismi, aga nemad armastavad siirust. Just nõnda juhtubki inimestega, kellelt võetakse tänapäeva ühiskonnas muretu lapsepõlv liivakastis ja asendatakse karjääriredelitega lagastatud mänguväljakul.“

Jah, ka minu jaoks on Karusüdamete lugu iseenda vastu ausaks jäämise lugu. Ilma liigse paatose ja puust-ja-punaseks ettenäitamiseta. Just selline õige ja armsalt maalähedane eesti lugu, mis siis, et tegevus toimub Prantsusmaal ja Venemaal, tegelasteks ilmakuulsad kunstnikud, kelle iga pintsli tõmme nüüd postuumselt suurem ja tähtsam kui pool planeeti. Kümme käsku meile ette ei mängita ja jumala surma ei kuulutata, kõneldakse lihtsalt ja ilusasti „päris“ väärtustest.

Valitsevas unikuultuurses animeeritud digi-sopas, kus liikuva pildi varjus kutsutakse üles plastmassist kärke ja kleepekaid kokku ostma, kus probleemide lahendused on üheplaaniised ja

„Vennad Karusüdamed“. Malevitš ruulib: mustvalgeks muutunud Punane väljak Moskvas.

lihtsad nagu esimestes arvutimängudes jne, mis noort vaatajat läbi taeva- ja kohalike kanalite iga päev tabab, on selline etteaste muidugi piisake meres. Üldise bäng-bäng-kaboom-ninnu-nännu-bäng-bäng taustalt karupoeg Vincenti õhkamine „ilus...“ kaugele ei kosta. Aga siiski, vastuvoolu peab ujuma! Kartmata seda teha kohati ka *mainstream*'i võtteid kasutades ja ühtlasi parodeerides, nagu filmis „Vennad Karusüdamed“. Siinkohal tsiteerin **Hando Runnelit**: „Muuda ennast, siis muutub ka maailm. Mitte küll palju, aga just sinu enese jagu.“

Oma sirbilises ülevaates möödunud aasta filmisaagist kirjutab **Tarmo Teder** nõnda: „Eesti filmi lipukandjaks on järjekindlalt animafilm.“ Nõustun. Ilmselt ongi Eesti mõtteruum nii väike, et elusuuruses näitlejatega jahmerdamine siia ära ei mahu. Tuleb luua pisikesed näitlejad, panna nad tegutsema maailma maketti, allutada nukujuhtide õelate käte abil karmist despoodist režissöörile –

ja, *s'il vous plait*, sünnibki tõeline kunst. Ja kui taustal sepistab oma tumedaid stsenaariume üks uue aja äraproovitud ja äraspidine **Tammsaare**, siis on alamõõdulistel näitlejatel ka õiged sõnad suus.

PS! Ka selles tekstis ei kasutanud ma jälle kordagi sõnu diskursus, semiootika, semantika, postmodernism ja paradigma.

ASKO KÜNNAP (sünd. 6. septembril 1971 Tartus) on õppinud Eesti Kunstiakadeemias graafilist ja tootedisaini ning Oslo Kunstiakadeemias ruumikujundust. Praegu on ta Tallinna Ülikooli üldise kultuuriteooria doktorant ja töötab reklaamiagentuuris Rakett loovjuhina. Ta on avaldanud luulekogud „**Ja sisalikud vastasid**“ (2003, Eesti Kultuurkapitali kirjanduse aastapremia) ja „**Kõige ilusam sõda**“ (2005, Baltimaade kauneima raamatu auhind). Stsenaristi ja režissöörina on ta teinud rohkesti telereklaame ning võitnud korduvalt Kuldmuna auhinna.